

УДК (477.51)9«1941/1943»

Лідія Нестеренко

●

ДІЯЛЬНІСТЬ В.Д. ГУЩЕНКА В ПРИЛУЦЬКОМУ МІСЬКОМУ ТЕАТРІ ІМ. Т.Г. ШЕВЧЕНКА В РОКИ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ ЧЕРНІГІВЩИНИ (1941–1943 рр.)

●

THE ACTIVITIES OF V.D. GUSHCHENKO AT THE T.G. SHEVCHENKO CITY THEATRE IN PRYLUKY DURING THE NAZI OCCUPATION OF CHERNIHIVSCHYNA (1941–1943)

DOI: 10.58407/litopis.260116

© Л. Нестеренко, 2026. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5353-2922>

Метою дослідження є вивчення життєвого шляху та діяльності актора Володимира Дмитровича Гуценка, який у період окупації нацистами м. Прилук (вересень 1941 – вересень 1943 рр.) брав участь в організації театру, а також весь зазначений період часу працював у цьому театрі. **Методологія дослідження** базується на принципах науковості, системності та історизму. Під час роботи використано конкретно-пошуковий, історико-системний **методи**, а також методи аналізу, синтезу та узагальнення. **Наукова новизна** полягає в тому, що на основі архівних документів, уведених до наукового обігу вперше, досліджено біографічні дані актора Прилуцького міського театру ім. Т.Г. Шевченка – В.Д. Гуценка; з'ясовано його роль у розбудові цього театру в роки нацистської окупації; охарактеризовано його трудову діяльність в 1941–1943 рр. **Висновки.** Володимир Дмитрович Гуценко був одним із організаторів відновлення міського театру ім. Т.Г. Шевченка в м. Прилуках в роки нацистської окупації, і вже з 10 жовтня 1941 р. став заступником директора театру з господарської частини. На цій посаді він працював до 10 липня 1942 р., до її ліквідації. Окрім адміністративної роботи в театрі, Володимир Дмитрович був чудовим актором. За неповні два роки роботи в театрі (жовтень 1941 – серпень 1943 рр.) він брав участь у концертних програмах, які були підготовлені артистами театру, а також виконав багато ролей у різноманітних виставах, тексти яких було написано українськими авторами.

Ключові слова: нацистський окупаційний режим, м. Прилуки, Прилуцький міський театр ім. Т.Г. Шевченка, Володимир Дмитрович Гуценко, актор, вистави.

●

The purpose of the publication is to examine the life and work of actor Volodymyr Dmytrovych Hushchenko, who participated in the organisation of a theatre during the Nazi occupation of Pryluky (September 1941 – September 1943) and worked at this theatre throughout the entire period. **The research methodology** is based on principles of science, systematicity and historicism. The study employed specific search, historical-systemic **methods**, as well as methods of analysis, synthesis and generalisation. **The scientific novelty** lies in the fact that, based on archival documents introduced into scientific circulation for the first time, the biographical data of the actor of the T.G. Shevchenko city theatre in Pryluky, V.D. Gushchenko, was researched; his role in the development of this theatre during the Nazi occupation was clarified; his work activity in 1941–1943 was characterised. **Conclusions.** Volodymyr Dmytrovych Hushchenko was one of the organisers of the restoration of the T.G. Shevchenko city theatre during the Nazi occupation in Pryluky, and on 10 October 1941, he became the theatre's deputy director for administrative affairs. He held this position until 10 July 1942, when it was abolished. In addition to his administrative work at the theatre, Volodymyr Dmytrovych was an excellent actor. In less than two years of working at the theatre (October 1941 – August 1943), he participated in concert programmes prepared by the theatre's artists and played many roles in various plays written by Ukrainian authors.

Key words: Nazi occupation regime, Pryluky, T.G. Shevchenko Pryluky city theatre, Volodymyr Dmytrovych Hushchenko, actor, performances.

В останнє десятиліття науковцями проведено велику роботу в плані введення до наукового обігу рядів документів державних архівів та архівів СБУ, які кілька десятиліть зберігалися в архівах під грифом «цілковито таємно». Це дало можливість історикам розширити своє уявлення про різні періоди радянської історії, зокрема й про нацистський окупаційний режим; дослідити питання, які в радянські часи та в перші десятиліття Української незалежності з ідеологічного погляду були заборонені та недосліджені.

Однією з малодосліджених є проблема розвитку культури Чернігівщини на окупованій нацистами території. Не достатньо вивченим також є розвиток театру на Прилуччині в 1941–1943 рр. Коротку узагальнену інформацію про діяльність театрів Чернігівської обл. в роки нацистської окупації подано у збірнику документів і матеріалів¹. Проблема відновлення та діяльності театрів Чернігівщини в 1941–1943 рр. знайшла своє відображення і в статті авторки цієї публікації². Невеличку інформацію про роботу Прилуцького міського театру в роки німецько-радянської війни знаходимо в рубриці «Історія театру в Прилуках», що є на сайті «Прилуки – це Європа»³. Дуже коротку характеристику діяльності театру в 1941–1943 рр. можна знайти і в статті О. Кіріченко⁴.

На сьогодні з'явилися публікації, в яких висвітлено сторінки життя та діяльності директора Прилуцького міського театру ім. Т.Г. Шевченка Петра Івановича Шипенка⁵. Світлина акторів цього театру, а також невелику інформацію про життя П. Шипенка після відбуття ним кримінального покарання можна знайти і на сторінках соціальної мережі – Facebook⁶. Проте жодної узагальненої інформації про актора цього театру Володимира Дмитровича Гуценка тут також немає.

Джерельною базою публікації є матеріали Державного архіву Чернігівської області, де зберігаються документи театру зазначеного часу (Ф. Р-4197), та АУ СБУ в Чернігівській області⁷, в якому містилися кримінальні справи проти директора – Петра Івановича Шипенка – та актора Володимира Дмитровича Гуценка, які було порушено після вигнання нацистів з Чернігівщини. Важливим джерелом для висвітлення цієї теми є матеріали газет «Вісті Прилуччини» за 1941–1943 рр., в яких подано ряд публікацій про діяльність театру в зазначений період часу.

На сайті «Прилуки – це Європа», у рубриці «Історія театру в Прилуках», знаходимо дуже коротеньку інформацію про діяльність Прилуцького театру в роки німецько-радянської війни. «Коли розпочалася Вітчизняна війна, Прилуцький театр з його провідними артистами було евакуйовано до Сибіру, де він продовжував свою діяльність, давав концерти, ставив вистави перед воїнами. Більша частина акторів була евакуйована й мобілізована на фронт, але Прилуцький театр діяв. Усі спроби окупантів припинити роботу колективу були марними. Удалося зберегти майже весь склад трупі, яка зосталась у місті»⁸, – читаємо на сайті. Як бачимо, у довідці вжито термін «Прилуцький театр».

У документах фонду Ф. Р-4197, які зберігаються в Держархіві Чернігівської області, уживаються різні назви цієї установи. На всіх архівних справах фонду написано «Прилуцький міський театр ім. Шевченка»⁹. На архівній справі, де зберігаються копії наказів по театру за вересень–грудень 1941 р., є назва «Прилуцький міський театр»¹⁰. Проте в різних документах (накази, рапорти) цього часу також зустрічається і назва «Прилуцький Український Драматичний театр ім. Т.Г. Шевченка»¹¹. А в рапортах за продані квитки іноді зустрічаємо ще радянську назву «зимовий театр імені 13-річчя Жовтня»¹². У програмах

¹ Чернігівщина в роки нацистської окупації: Документи і матеріали / Упор.: О. Коваленко, Р. Подкур, О. Лисенко. Чернівці, 2013. С. 35–37.

² Нестеренко Л. Театральне життя Чернігівщини 1941–1943 рр. (за матеріалами окупаційної преси). *Український вимір. Міжнар. зб. наук.-пед., методичних статей і матеріалів з України та діаспори*. Чернівці, 2020. С. 84–89.

³ Історія театру в Прилуках. *Прилуки – це Європа*. 2009. 2 грудня. URL: <https://priluki.info/topic/1637/1>.

⁴ Кіріченко О. Газета «Вісті Прилуччини» як історичне джерело історії Чернігівщини періоду нацистської окупації (1941–1943). *Сіверянський літопис*. 2019. № 3. С. 134–138.

⁵ Уманська М. Репресовані комуністами: Прилуки. *Internet archive*. URL: https://siver.com.ua/news/represovani_komunistami_priluki/2020-05-17-26044; Нестеренко Л. Роль П. Шипенка у відновленні діяльності Прилуцького міського театру ім. Т. Шевченка в роки нацистської окупації (вересень 1941 – вересень 1943 рр.). *Проблеми гуманітарних наук. Зб. наук. пр. Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка*. Серія Історія. Дрогобич, 2019. Вип. 1/43. С. 165–179.

⁶ Уманська М. П. Шипенко. *Прилуки. Фортеця – Pryluki. Fortress*. 2018. 19 листопада. URL: <https://www.facebook.com/Pryluki.Fortress/photos/maryna-umanska...>; Фотопутівник: Прилуччина на світлинах минулого. *Прилуки. Театр. Історія*. 2021. 7 жовтня. URL: <https://www.facebook.com/...>

⁷ На жаль, на початку повномасштабного російського вторгнення до України, у лютому 2022 р. архів управління СБУ в Чернігівській обл. загинув. І в цій публікації будуть використані документи, які були там скопійовані раніше й зберігаються нині в особистому архіві, проте всі посилання будуть зроблені на архів управління СБУ в Чернігівській обл.

⁸ Історія театру в Прилуках. *Прилуки – це Європа*.

⁹ Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО). Ф. Р-4197. Оп. 1. Спр. 1–25.

¹⁰ Там само. Спр. 2.

¹¹ Там само. Спр. 17. Арк. 30.

¹² Там само. Спр. 19. Арк. 1–3.

вистав іноді вживається назва «міськтеатр ім. Т.Г. Шевченка»¹³. У цій публікації ми будемо використовувати повну і найбільш уживану назву установи – «Прилуцький міський театр ім. Т.Г. Шевченка», якою названо фонд архівних матеріалів, або «Прилуцький театр».

Перейдемо до висвітлення сторінок життя і трудової діяльності В.Д. Гуценка в довоєнний та воєнний період часу.

Володимир Дмитрович Гуценко народився в 1902 р. в м. Ічня на Чернігівщині, у родині селян-бідняків. У Володі була старша сестра – Євгенія¹⁴, яка народилася 1900 р. Батько, Дмитро Дмитрович Гуценко, помер в 1905 р., коли Володимиру було лише 3 роки. Мати, Домнікія Петрівна, померла в 1936 р.¹⁵

У 1918 р. Володимир закінчив 6 класів Ічнянської школи. Досягши повноліття, і до 1924 р. він продовжував жити з мамою в батьківському будинку.

З 1924 до 1926 рр. В. Гуценко працював актором Чернігівського драматичного театру.

З 1926 до 1927 рр. обіймав таку ж посаду в Артемівському театрі ім. Старицького.

У 1927 р. він перейшов на роботу до щойно організованого театру в м. Лисичанську, де був актором до 1929 р.

У 1929 р. Володимир Дмитрович повернувся до м. Ічні й там проживав до 1934 р. У цей час він працював керівником гуртка художньої самодіяльності.

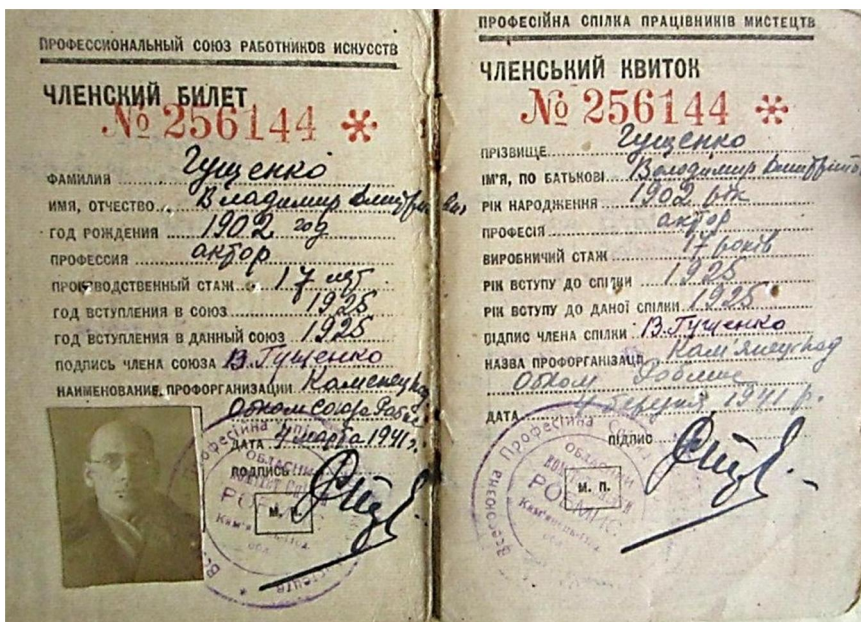
У 1934 р. повернувся на акторську роботу і до 1936 р. працював у Чернігівському колгоспному театрі.

З 1936 до 1938 рр. проживав у Херсоні, де був актором місцевого театру ім. Луначарського.

У серпні 1938 р. В. Гуценко переїхав на нове місце проживання до Кам'янця-Подільського й почав працювати актором колгоспного театру аж до 22 червня 1941 р.¹⁶

У 1925 р. Володимир Дмитрович вступив до професійної спілки працівників мистецтв. 4 березня 1941 р. Кам'янець-Подільським обласним комітетом працівників мистецтв йому було видано членський квиток¹⁷, фотокопію якого подано нижче в додатку А. Це єдине фото Володимира Дмитровича 84-річної давності, яке вдалося знайти в документах АУ СБУ та матеріалах Держархіву Чернігівської обл.

Додаток А

Членський квиток за № 256144, виданий В.Д. Гуценку 4 березня 1941 р. Кам'янець-Подільським обласним комітетом працівників мистецтв¹⁸.

¹³ ДАЧО. Ф. Р-4197. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 18.

¹⁴ Після закінчення німецько-радянської війни Євгенія Дмитрівна Половко проживала в Одесі, де працювала вчителькою в школі.

¹⁵ Архів управління СБУ в Чернігівській області (далі – АУ СБУ в Чернігівській області). Ф. 7. Спр. 16017. Арк. 7–7 зв.

¹⁶ Там само. Арк. 13 зв.–14.

¹⁷ Там само. Арк. 91.

¹⁸ Додаток зроблено за: АУ СБУ в Чернігівській області. Ф. 7. Спр. 16017. Арк. 91.

В. Гуценко був одруженим. Його дружиною стала уродженка Євпаторії – Надія Антонівна Гуценко (р. н. 1898). У 1928 р. у подружжя народилася донька – Людмила. Місце її народження, як зазначено в документі, м. Александров Володимирської області.¹⁹

В. Гуценко не перебував на військовому обліку у зв'язку з тим, що мав інвалідність II групи з 1923 р. Тому з початком війни він не вступив до лав радянської армії.²⁰

2 липня 1941 р., згідно з рішенням Кам'янець-Подільського облвиконкому, В. Гуценко зі своєю родиною, у числі інших категорій населення, яке підлягало евакуації у східні регіони України, змушений був виїхати з міста.

Місто Прилуки. 13 липня 1941 р. родина прибула до Чернігівської області. Володимир Дмитрович вирішив зупинитися в м. Прилуки. Тут сім'я прожила два місяці.

Проте фронт невпинно наближався. Уже йшли важкі бої за Київ. Тому 15 вересня 1941 р. було прийняте рішення евакуюватися далі на схід і їхати вглиб СРСР. Володимир Дмитрович з родиною вирушили до м. Пирятин Полтавської області. Ось як він описав спробу евакуації: «По дорозі до Пирятину всі дороги були зайняті відступаючими військовими формуваннями радянської армії та цивільним населенням, яке евакуювалося, і тому надії на швидке просування в тил Радянського Союзу не було. Окрім цього, серед евакуйованих ходили чутки, що німецькі війська знаходяться недалеко і що останні нас оточують. Дивлячись на це і думаючи, що в тил області Радянського Союзу мені все рівно не вдасться потрапити, я вирішив повернутися назад. Цього ж дня, 17 вересня 1941 р. коло нас з'явилися німецькі десантні війська, які відступаючих в тил бійців радянської армії стали забирати в полон; а нас, які евакуювалися, наказали повернутися назад. Тоді я зі своєю родиною повернувся назад»²¹.

З приходом німців у місті відновилася робота шкіл, міської бібліотеки, краєзнавчого музею, а також міського театру ім. Т. Шевченка.

Після встановлення окупаційної влади в Прилуках невдовзі розпочала діяльність і біржа праці, яка давала мешканцям міста направлення на роботу. Тож перші два тижні В. Гуценко працював простим робітником з очищення міста від сміття²².

Як указав директор Прилуцького театру П. Шипенко (його фото подано нижче), на початку жовтня 1941 р. завідувач народної освіти м. Прилуки Шиян*, у підпорядкування якого включили і театр, наказав кільком артистам, які не евакуювались із міста, провести генеральне прибирання та зробити дрібний ремонт приміщення театру. Зазначимо, що під час наступу нацистських військ у театрі було розквартировано німецькі військові частини. Як наслідок, приміщення було дуже брудним і засміченим²³.

Петро Іванович Шипенко (1898–1972 рр.)²⁴

¹⁹ АУ СБУ в Чернігівській області. Ф. 7. Спр. 16017. Арк. 7 зв.

²⁰ Там само. Арк. 14.

²¹ Там само. Арк. 14 зв.

²² Там само. Арк. 15–15 зв.

* Ім'я в документі відсутнє.

²³ Нестеренко Л. Роль П.І. Шипенка у відновленні діяльності Прилуцького міського театру... С. 168.

²⁴ Додаток зроблено за: Прилуки-інфо. Internet archive. URL: <http://priluki.info> > f.cgi; АУ СБУ в Чернігівській області. Ф. 7. Спр. 15594. Арк. 5; Уманська М. П. Шипенко...

За свідченням Петра Івановича Шипенка, одночасно з ним були запрошені на роботу ще троє працівників, а саме: О. Балабуха, В. Власенко та В. Гуценко. Протягом двох тижнів вони вчотирьох здійснювали керівництво ремонтом приміщення та організацією театру²⁵.

Володимир Дмитрович також підтвердив, що прийшов на роботу до театру в кінці вересня 1941 р. Його запросив на роботу П. Шипенко, якого він зустрів на вулиці. Але спершу В. Гуценко та інші призначені працівники прибирали сміття та робили ремонт приміщення. А вже в жовтні почали працювати акторами²⁶.

Із метою скорішої підготовки театру до роботи наказом № 2 від 10 жовтня 1941 р. В. Гуценка було включено до бригади, яка складалася з 8 осіб. Завданням бригади було збереження всіх музичних інструментів міста, речей, які належали театру, а також забезпечення театру паливом²⁷.

Із 10 жовтня В. Гуценко став заступником директора з господарської частини театру²⁸. На цій посаді він працював до 10 липня 1942 р. Саме тоді цю посаду в театрі ліквідували, і все майно було розподілено по цехах²⁹.

А з початку листопада директором театру було офіційно призначено П. Шипенка³⁰.

Акторська діяльність В.Д. Гуценка в Прилуцькому міському театрі ім. Т.Г. Шевченка (жовтень 1941 – серпень 1943 рр.).

Уже в листопаді 1941 р. Прилуцький театр мав постійний або штатний, допоміжний та аматорський склад артистів. Згідно з наказом, В. Гуценка разом із 27 артистами було включено до постійного складу театру³¹.

За майже два роки роботи в Прилуцькому театрі Володимир Дмитрович виконав багато головних, другорядних та епізодичних ролей у різних виставах. Наведемо основні. Він зіграв роль Кузьми у виставі О. Суходольського «Хмара», Скорика – у музичній комедії Г. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці», сотника Хоми Кичатого – у драмі Т. Шевченка «Назар Стодоля», Подорожнього – у драмі С. Черкасенка «Казка старого млина», старого запорожця – Василя Ковалю – у п'єсі М. Кропивницького «Невольник» та ін.

На сторінках газети «Вісті Прилуччини», у рубриці «Театр», є ряд публікацій про вистави та враження від гри акторів. Їх авторами стали: В. Доля, В. Бездольний, Л. Береза, Л. Ган, Л. Дніпровий та ін. Не оминули своєю увагою автори статей і сценічну гру В. Гуценка. Переважна більшість відгуків про гру актора була позитивною. Наведемо уривки тих публікацій, в яких відзначено його роботу.

В. Гуценко створив «колоритний образ»³² Кузьми у виставі О. Суходольського «Хмара», якою 16 листопада 1941 р. дебютував Прилуцький міський драматичний театр ім. Т. Шевченка.

Володимир Дмитрович зіграв роль Скорика в музичній комедії Г. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці», яку вдруге було поставлено 20 грудня 1941 р. на сцені Прилуцького театру. «“Я був у Франції, Німеччині, Туреччині, Італії і так далі”, – це часто повторювані слова служивого Скорика, роль якого непогано була виконана артистом Гуценком. Досить вдалим місцем серед гри цього артиста був 3-й акт, особливо те місце, де Скорик, намагаючись так повернути справу сватовства, щоб все ж Уляна була віддана за Олексія, – знаходив та здійснював насили з Одарки. “Наслано, дано” – ці слова так важливо звучали з уст Скорика, що наводили жах на Одарку», – читаємо враження Л. Берези про виставу та гру В. Гуценка в газеті «Вісті Прилуччини»³³.

В. Гуценко виконав роль сотника Хоми Кичатого у драмі Т. Шевченка «Назар Стодоля», яку було поставлено 28 грудня 1941 р. на сцені Прилуцького драматичного театру. Ось що написав про виставу та гру артиста Л. Ган: «Перша дія п'єси вражає глядачів обставленим в українському стилі приміщенням сотника. Біля столу, на якому стоять характеризуючі ту епоху українські тикви, стоять різьблені стільці, канапи, вкриті килимами. Розкішне вбрання на сотнику, роль якого була гарно виконана артистом Гуценком, на його дочці Галі та на інших учасниках, скрашують хід п'єси»³⁴.

²⁵ АУ СБУ в Чернігівській області. Ф. 7. Спр. 15594. Арк. 15.

²⁶ Там само. Спр. 16017. Арк. 15 зв.–16.

²⁷ ДАЧО. Ф. Р-4197. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 1 зв.

²⁸ Там само. Спр. 2. Арк. 2.

²⁹ Там само. Спр. 3. Арк. 32.

³⁰ АУ СБУ в Чернігівській області. Ф. 7. Спр. 15594. Арк. 15.

³¹ ДАЧО. Ф. Р-4197. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 5.

³² Доля В. «Хмара» (в постановці міського драматичного театру). *Вісті Прилуччини*. 1941. № 9. 19 листопада. С. 4.; Бездольний В. Іспит складено. *Вісті Прилуччини*. 1942. № 102. 2 вересня. С. 3.

³³ Береза Л. «Сватання на Гончарівці». *Вісті Прилуччини*. 1941. № 24. 24 грудня. С. 3.

³⁴ Ган Л. «Назар Стодоля». *Вісті Прилуччини*. 1942. № 1. 1 січня. С. 4.

Володимир Дмитрович гарно зіграв свою роль і в одноактній музичній комедії А. Велісовського «Бувальщина», яку 5 лютого 1942 р. було поставлено артистами театру³⁵.

Наприкінці лютого 1942 р. глядачі Прилуччини побачили драму С. Черкасенка «Казка старого млина», в якій Володимир Дмитрович зіграв роль Подорожнього. «А ось Подорожній – переконаний романтик. Він не чужий нам, його не можна забути. Артист Гуценко з таким піднесенням, запалом і темпераментом проводить роль Подорожнього, що інколи, не вдержавшись, впадає в патетику», – написав В. Бездольний³⁶.

21 березня 1942 р. на сцені Прилуцького драматичного театру було показано п'єсу М. Кропивницького – драму «Невольник» (постановка Ф. Кобця), написану за поемою Т. Шевченка «Сліпий». В. Гуценко виконав роль старого запорожця – Василя Ковалья. «Зі сцени віє сивою давниною. Біля своєї хати сидить старий Василь Коваль (артист Гуценко В.). Низько схиляється від дум сива голова колишнього завзятого козарлюги. Гіркі сльози котяться з його старечих очей, він тужить за своїм улюбленим годованцем Степаном.

Артист Гуценко створив справжній тип старого козака, який славно прожив своє життя і зараз, хоч сили уже не ті, що замолоду, але дух войовничий ще не погас», – так відзначив роль Володимира Дмитровича невідомий дописувач³⁷.

У кінці квітня 1942 р. колектив театру показав своїм глядачам вистави «Пошилися в дурні» М. Кропивницького та «Борці за мрії» І. Тогобочнія. У п'єсі «Пошилися в дурні» В. Гуценко зіграв роль коваля Степана Дранка, а в «Борцях за мрії» – Калістрата. «Пан Гуценко виступав в п'єсах, як кажуть, в своєму амплуа. Обидві ролі він виконав бездоганно. Калістрат вийшов справжнім кровопивцею не лише селян, а й своїх ближніх – братів. Такий образ викликає у глядача огиду і ненависть. Артист з своїм заданням справився», – так охарактеризував гру Володимира Дмитровича В. Бездольний³⁸.

У травні 1942 р. глядачі Прилук побачили виставу «Майська ніч», яку було поставлено за однойменною повістю М. Гоголя. В. Гуценко зіграв роль Макогоненка. Дуже коротко описав виконання артистом цієї ролі в першій дії В. Бездольний: «Коло хати Галі співає старий одноокий голова – Макогоненко (арт. Гуценко). А на селі починають гавкати і вити собаки. Ця сцена створена бездоганно»³⁹.

10 жовтня 1942 р. на сцені Прилуцького театру було показано драму Б. Грінченка «Степовий гість», в якій В. Гуценко виконав роль шляхтича Степана Золотницького⁴⁰.

У жовтні 1942 р. колектив театру знову показав своїм глядачам комічну оперету М. Старицького «Сорочинський ярмарок», в якій В. Гуценко зіграв роль цигана Хвенька. «У першому ж акті глядач пізнає в ролі цигана відомого артиста Гуценка. Це непосидячий, спритний до шахрайства чоловік, основний фах якого – міньжування кіньми. Артист Гуценко гарно передав характерні риси цигана», – читаємо в статті Дніпрового про виставу⁴¹.

Проте були й негативні відгуки і зауваження стосовно виконання окремих ролей Володимиром Дмитровичем. Насамперед, це – шаржування, помилки в діях та невідповідність образу.

Перше критичне зауваження про виконання В. Гуценком ролі Виборного у виставі І. Котляревського «Наталка Полтавка» було надруковано в газеті на початку грудня 1941 р. «Щодо гри артиста Гуценка (Виборний), то від нього можна було б чекати кращого. Добре, на повну силу своїх здібностей, відобразивши момент “допиту” Возного: “А вона вам що?”, артист звів нанівець сцену шукання гаманця, кинутого на землю Наталкою. У цей момент Гуценко так захопився своєю грою, що забув про останніх виконавців. Цікаві по своєму змісту слова Возного не були почуті глядачами із-за непотрібного шаржування»⁴², – читаємо допис про гру актора.

Проте критики Володимир Дмитрович зазнавав також і від В. Бездольного, В. Садка та В. Сліпенського. На сторінках газети «Вісті Прилуччини» за 1941–1942 рр. опубліковано ряд таких публікацій.

Ось що написав В. Бездольний про гру Володимира Дмитровича в ролі Карася в опері С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм», яку в січні 1942 р. було показано колективом театру: «Далі з'являються на сцені запорізький козак Іван Карась (артист Гу-

³⁵ В театрі. *Вісті Прилуччини*. 1942. № 15. 8 лютого. С. 2.

³⁶ Бездольний В. «Казка старого млина». *Вісті Прилуччини*. 1942. № 23. 27 лютого. С. 2.

³⁷ В.Б. «Невольник». *Вісті Прилуччини*. 1942. № 34. 25 березня. С. 3.

³⁸ Бездольний В. За повноцінний образ. *Вісті Прилуччини*. 1942. № 49. 1 травня. С. 2.

³⁹ Бездольний В. «Майська ніч». *Вісті Прилуччини*. 1942. № 60. 27 травня. С. 3.

⁴⁰ Дніпровий Л. «Степовий гість». *Вісті Прилуччини*. 1942. № 120. 14 жовтня. С. 3.

⁴¹ Дніпровий Л. «Сорочинський ярмарок». *Вісті Прилуччини*. 1942. № 123. 21 жовтня. С. 3.

⁴² ВІТ. «Наталка Полтавка» (в постановці міського драматичного театру). *Вісті Прилуччини*. 1941. № 15. 3 грудня. С. 3.

ценко) і його дружина Одарка (арт. Костяна). Спів і гра артистки Костяної – бездоганна. А от від артиста Гуценка глядач вправ вимагати далеко кращого.

Про пана Гуценка не скажеш, що він боїться сцени. Ні. Він на ній, як у себе дома. Більше того, він дозволяє собі деякі вольності, навіть нерідко вдається до шаржування. Про це вже не раз писалось і говорилося. Але як не прикро, ми вимушені знову йому про це нагадувати»⁴³. І як підсумував автор статті гру Володимира Дмитровича: «Не в докір будь сказано: в приклад п. Гуценку можна поставити молодого, але здібного актора Кошового, який, чи не вперше з'явившись на сцені, гарно виконав роль султана»⁴⁴.

У суботу 24 січня 1942 р. колектив театру вперше показав комедію М. Старицького «За двома зайцями», в якій В. Гуценко зіграв роль міщанина, Прокопа Свиридовича Сірка. І знову В. Бездольний піддав артиста критиці за гру: «Хороше почав свій виступ у першому акті артист Гуценко в ролі старого Сірка. Коли б він так тримав себе на сцені і далі – було б чудово. Але в другому акті Гуценко уже забув, що він грає роль старого чоловіка і почав себе поводити як п'ятнадцятирічний хлопчик»⁴⁵.

18 квітня 1942 р. артистами театру було показано кілька одноактних вистав, які узагальнили назвою «вечір малих форм». Першою була інсценізація поеми Т. Шевченка «Сотник», в якій роль Сотника зіграв В. Гуценко. Ось які зауваження про гру акторів написав В. Бездольний: «Хороша класична поема нашого любимого українського Кобзаря у відтворенні артистів Гуценка (Сотник), Чорненко (Настуся), Парфененка (Петро), В.У. Олійника (ведучий) не залишила зовсім ніякого враження.

Дії артистів не завжди відповідали словам ведучого і змісту поеми. Наприклад, В.У. Олійник читає:

“І пальцями старий сотник
Настусині коси
Мов дві гадини великих
Докупи сплітає...”

і т. д., а сотник в цей час тримає Настусю за плечі і щось їй пристрасно шепоче»⁴⁶.

В. Гуценко також виконав роль сотника у драмі «Вій», яку було поставлено артистами Прилуцького театру за однойменною повістю М. Гоголя в лютому 1943 р. В. Садко та В. Сліпенький про виставу і виконання ролі сотника Володимиром Дмитровичем написали так: «Втрата єдиної доньки для старого батька – велике горе, гіркі старечі сльози, розпач. Але батько померлої панночки, сотник (арт. Гуценка) є, мабуть, виключення. Гуценко-сотник, Гуценко-Подорожній і т. д. з однаковим почуттям проводить свою роль, впадаючи в декламацію, чи то над домовиною своєї доньки, чи деінде»⁴⁷.

Концерти. Окрім вистав, Володимир Дмитрович виступав у різних концертних програмах, які давав колектив театру. Одну з них було поставлено на початку грудня 1941 р. Артистами театру перед глядачами дано концерт, до якого, окрім танців, було включено показ уривків з вистав «Кум мірошник», «Бувалицина» та з опери «Запорожець за Дунаєм». Негативний відгук про виступ В. Гуценка на цьому концерті залишив ВІТ. «Дует Карася (арт. Гуценка) і Одарки (арт. Костяна) із опери “Запорожець за Дунаєм” зі сценічного боку був виконаний слабо. Для того, щоб надалі цей дует міг залишатися в програмах концертів, він вимагає детальної обробки з сценічного боку.

У попередніх наших виступах ми звертали увагу на непотрібне шаржування артистом Гуценком. Проте він продовжує грати на “легкий авторитет”. Пан Гуценко, як досвідчений актор, повинен був зрозуміти, що головне не в тому, щоб своїм “кривлянням” викликати гучний сміх з “гальорки”, а в тому, наскільки правильно відображено ним той чи інший образ, як донесено до глядача задум автора. Отже, застосовувати циркові прийоми там, де вони недоречні, не варто. Вони нічого не дають, а, навпаки, знижують гру актора»⁴⁸.

На жаль, у 1943 р. на сторінках газети «Вісті Прилуччини» публікацій про діяльність Прилуцького театру майже немає. Проте творчий колектив театру працював до осені 1943 р.

Заробітна плата. Перш ніж написати про прибутки та рівень забезпечення Володимира Дмитровича Гуценка, дамо невелику інформацію про заробітні плати та ціни в зоні військової адміністрації, до якої належала Чернігівська обл. у 1941–1943 рр. Як стверджує історик Ю. Левченко, життєвий рівень населення ЗВА (зона військової адміністрації) був дуже низьким. Середня заробітна плата робітника в різний період окупації цього регіону

⁴³ Бездольний В. «Запорожець за Дунаєм». *Вісті Прилуччини*. 1942. № 7. 21 січня. С. 2.

⁴⁴ Там само. С. 2.

⁴⁵ Бездольний В. «За двома зайцями». *Вісті Прилуччини*. 1942. № 10. 28 січня. С. 2.

⁴⁶ Бездольний В. В один вечір. *Вісті Прилуччини*. 1942. № 45. 22 квітня. С. 4.

⁴⁷ Садко В., Сліпенький В. «Вій». *Вісті Прилуччини*. 1943. № 23. 24 лютого. С. 3.

⁴⁸ ВІТ. Концерт малих форм. *Вісті Прилуччини*. 1941. № 18. 10 грудня. С. 4.

становила від 300 до 500 крб (30–50 марок), лікаря – 400 крб (40 марок), учителя – 300–500 крб (30–50 марок), санітара – 150 крб (15 марок) у той час, як ціни на основні продукти харчування були високими. Так, стакан жита коштував 18–30 крб (1,8–3 марки), пшениці – 11–35 крб (1,1–3,5 марки), головка капусти – 10–15 крб (1–1,5 марки), кілограм картоплі – 10–100 крб (1–10 марок), літр соняшникової олії – 690 крб (69 марок) та ін.⁴⁹

Як ми вже зазначали, із 10 жовтня В. Гуценко став заступником директора з господарської частини театру⁵⁰. Наказом № 4 від 21 жовтня 1941 р. В. Гуценку, як завідувачеві господарської частини театру, з 10 жовтня було призначено заробітну плату в розмірі 200 крб⁵¹. На кінець 1941 р. він отримав заробітну плату за жовтень–грудень 1941 р. у розмірі 534 крб⁵².

Окрім фіксованої заробітної плати завгоспа, В. Гуценко отримував одноразові виплати за участь у різних виставах чи концертних програмах. Зарплата тут не була фіксованою. Усе залежало від ролі, яку виконував артист, кількості проданих квитків та ін.

Наведемо кілька прикладів. Так, за гру у виставі «Хмара» 23 листопада 1941 р. Володимир Дмитрович отримав 150 крб⁵³. 27 грудня 1941 р. за участь у виставах «малих форм» В. Гуценко одержав 50 крб⁵⁴. 28 грудня 1941 р. за гру у виставі «Назар Стодоля» Володимир Дмитрович отримав 137 крб 50 коп.⁵⁵ Детально із сумами виплат, нарахованих В. Гуценку в листопаді–грудні 1941 р., можна ознайомитися в додатку Б.

Додаток Б

Розмір отриманих В.Д. Гуценком одноразових виплат за участь у виставах Українського драматичного театру ім. Т.Г. Шевченка м. Прилуки в листопаді–грудні 1941 р.⁵⁶

№ п/п	Дата отримання одноразової виплати	Назва вистави	Сума в крб
1.	23 листопада 1941 р.	вистава «Хмара»	150 крб
1.	6 грудня 1941 р.	вистава «малих форм»	130 крб
2.	7 грудня 1941 р.	вистава «Хмара»	95 крб
3.	9 грудня 1941 р.	вистава «Ой, не ходи, Грицю...»	50 крб
4.	14 грудня 1941 р.	вистава «Ой, не ходи, Грицю...»	140 крб
5.	18 грудня 1941 р.	вистава «Сватання на Гончарівці»	200 крб
6.	20 грудня 1941 р.	вистава «Сватання на Гончарівці»	95 крб
7.	21 грудня 1941 р.	вистава «Дай серцю волю, заведе в неволю»	125 крб
8.	27 грудня 1941 р.	вистава «малих форм»	50 крб
9.	28 грудня 1941 р.	вистава «Назар Стодоля»	137 крб 50 коп.

Окрім заробітної плати та одноразових виплат, Володимир Дмитрович отримував хлібні карточки. Оскільки на його утриманні була дружина і донька, то в грудні 1941 р. по карточці можна було отримати щоденно 0,8 кг хліба⁵⁷.

Проте вже в червні 1942 р. в Прилуцькому театрі почала працювати і дружина Володимира Дмитровича – Надія Антонівна Гуценко. Її було прийнято до театру з 10 червня 1942 р. на посаду артистки. Наказ про прийняття на роботу видано 11 червня 1942 р. Розмір заробітної плати в документі не вказано, але міститься запис, що він буде визначений після дебюту⁵⁸. В іншому наказі знаходимо, що жінці було призначено заробітну плату в розмірі 600 крб на місяць⁵⁹. Із цього часу подружжя працювало в театрі аж до відступу нацистів з Чернігівщини.

Із наближенням фронту до Чернігівщини, у серпні 1943 р. Володимир Дмитрович звільнився з театру та з родиною виїхав на попереднє місце роботи, до Кам'янця-Подільського⁶⁰.

Як видно з документів архіву та матеріалів газети «Вісті Прилуччини», Володимир Дмитрович Гуценко був одним із організаторів відновлення Прилуцького міського театру ім. Т. Шевченка в роки нацистської окупації в м. Прилуки. Уже з 10 жовтня 1941 р. він став заступником директора з господарської частини театру й обіймав цю посаду до її лік-

⁴⁹ Левченко Ю. Особливості реалізації політики окупаційної влади в адміністративно-територіальних одиницях України 1941–1944 рр.: монографія. Київ: Вид-во НПУ ім. М. Драгоманова, 2017. С. 141.

⁵⁰ ДАЧО. Ф. Р-4197. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 2.

⁵¹ Там само. Спр. 2. Арк. 2.; Спр. 3. Арк. 64.

⁵² Там само. Спр. 11. Арк. 13.

⁵³ Там само. Арк. 44.

⁵⁴ Там само. Арк. 38.

⁵⁵ Там само. Арк. 39.

⁵⁶ Там само. Арк. 25–39.

⁵⁷ Там само. Арк. 40.

⁵⁸ Там само. Спр. 3. Арк. 24.

⁵⁹ Там само. Арк. 39.

⁶⁰ АУ СБУ в Чернігівській області. Ф. 7. Спр. 16017. Арк. 15 зв.

відації, 10 липня 1942 р. Окрім адміністративної роботи в театрі, Володимир Дмитрович був чудовим актором. За неповні два роки роботи в Прилуцькому театрі (жовтень 1941 – серпень 1943 рр.) Володимир Дмитрович брав участь у концертних програмах, які були підготовлені артистами театру, а також виконав багато ролей у різноманітних виставах, тексти яких було написано українськими авторами.

References

Kirichenko, O. (2019). Hazeta «Visti Pryluchchyny» yak istorychne dzherelo istorii Chernihivshchyny periodu natsysttskoi okupatsii (1941–1943) [The newspaper “Visti Pryluchchyny” as a historical source on the history of Chernihivshchyna during the Nazi occupation (1941–1943)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 3, P. 134–138.

Kovalenko, O., Podkur, R., Lysenko, O. (Comp.). (2013). Chernihivshchyna v roky natsysttskoi okupatsii: Dokumenty i materialy [Chernihivshchyna during the Nazi occupation: Documents and materials]. Chernihiv, Ukraine.

Levchenko, Yu. (2017). Osoblyvosti realizatsii polityky okupatsiinoi vlady v administratyvno-terytorialnykh odynyttsiakh Ukrainy 1941–1944 rr.: monohrafiia [Features of the implementation of the occupation authorities’ policy in the administrative-territorial units of Ukraine in 1941–1944: monograph]. Kyiv, Ukraine.

Nesterenko, L. (2019). Rol P. Shypenka u vidnovlenni diialnosti Pryluts'koho miskoho teatru im. T. Shevchenka v roky natsysttskoi okupatsii (veresen 1941 – veresen 1943 rr.) [The role of P. Shypenko in restoring activities of the T. Shevchenko city theatre in Pryluky during the Nazi occupation (September 1941 – September 1943)]. *Problemy humanitarnykh nauk – Problems in the humanitarian sciences*, 1/43, P. 165–179.

Nesterenko, L. (2020). Teatralne zhyttia Chernihivshchyny 1941–1943 rr. (za materialamy okupatsiinoi presy) [Theatrical life in Chernihivshchyna in 1941–1943 (based on materials from the occupation press)]. Chernihiv, Ukraine.

Нестеренко Лідія Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних дисциплін та методики їх викладання Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. К. Ушинського (вул. Слобідська, 83, м. Чернігів, 14021, Україна).

Nesterenko Lidiya – candidate of historical sciences, docent, docent of the department of social disciplines and teaching methods, K. Ushinsky Chernihiv regional institute of postgraduate pedagogical education (83 Slobidska str., Chernihiv, 14021, Ukraine).

E-mail: lidnesa@ukr.net

Дата подання: 3 липня 2025 р.

Дата затвердження до друку: 16 січня 2026 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Нестеренко, Л. Діяльність В.Д. Гуценка в Прилуцькому міському театрі ім. Т.Г. Шевченка в роки нацистської окупації Чернігівщини (1941–1943 рр.). *Сіверянський літопис*. 2026. № 1. С. 136–144. DOI: 10.58407/litopis.260116.

Цитування за стандартом APA

Nesterenko, L. (2026). Diialnist V.D. Hushchenka v Prvlutskomu miskomu teatri im. T.H. Shevchenka v roky natsysttskoi okupatsii Chernihivshchyny (1941–1943 rr.) [The activities of V.D. Gushchenko at the T.G. Shevchenko city theatre in Pryluky during the Nazi occupation of Chernihivshchyna (1941–1943)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 1, P. 136–144. DOI: 10.58407/litopis.260116.

